

A magyar–szlovák határ kérdése a versailles-i békekonferencián

(2. rész)

A csehszlovák területi igények tárgyalása

LÁSZLÓ GULYÁS	94(100)“1914/1918“
THE ISSUE OF THE HUNGARIAN–SLOVAK BORDER AT THE VERSAILLES PEACE CONFERENCE	355.48“1914/1918“
(PART 2)	341.382“1919“
DISCUSSIONS ON THE CZECHOSLOVAK TERRITORIAL CLAIMS	327(437.6:439)“1919“

The Supreme Council of the Versailles Conference. Czechoslovak Committee. Peace Delegations of the Great Powers. Czechoslovak territorial claims. (Hungarian) Soviet Republic.

1. A csehszlovák–magyar határ és a nagyhatalmak előzetes álláspontja

Tanulmányunk első részének zárásaként jeleztük, hogy a versailles-i konferencia Legfelsőbb Tanácsa a csehszlovák területi igények megvizsgálására felállította „a csehszlovák területi igények tanulmányozására alakított bizottság”-ot, mely 1919. február 27-én az alábbi politikusok részvételével jött létre: Jules Gambon, Franciaország (elnök); Salvago Roggi, Olaszország (alelnök); Charles Seymour, USA; Allen Dules, USA; Sir Joseph Cook, Brit Birodalmi Delegáció; Sir Eyre Crowe, Brit Birodalmi Delegáció; Harold Nicolson, Brit Birodalmi Delegáció; Le Rond, Franciaország.

Itt jegyezzük meg, hogy a brit béke delegáció hivatalos elnevezése British Empire Delegation, azaz Brit Birodalmi Delegáció volt, ezért a továbbiakban a szövegben brit politikusokról írunk, illetve jobb megoldást nem találván az Anglia elnevezés helyett a Nagy-Britannia elnevezést használjuk.

A bizottság munkájának részletes bemutatása előtt nézzük meg, hogy a bizottságba delegátusokat jelölő nagyhatalmak (Nagy-Britannia, Amerikai Egyesült Államok, Franciaország és Olaszország) a békekonferencia megnyitása előtt milyen előzetes álláspontot alakítottak ki a csehszlovák–magyar határ vonatkozásában.

Nagy-Britanniában Lloyd George javaslatára 1917 tavaszán a Foreign Office-ban egy speciális csoportot hoztak létre a béketárgyalásokon szükséges anyag összegyűjtésére és a kiküldendő tisztviselők felkészítésére.¹ A történelmi, a gazdasági és a statisztikai adatok összegyűjtéséért Dr. G. W. Prothero – a Foreign Office tisztviselője – felelt. Dr. Prothero feladata az volt, hogy irányításával a minisztérium alkalmazottai egy olyan kézikönyvtárat állítsanak össze, amelyből a brit delegáció minden felmerülő kérdésre pontos és részletes választ kaphat. A *Peace Handbooks* nevet viselő kézikönyvtár 163 kötetes lett. Az Osztrák–Magyar Monarchiával 7 kötet – valójában 20-80 oldalas kis füzetecskék – foglalkozott, az alábbi címekkel²: *Ausztria–Magyarország története és külpolitikája* (1. köt.), *Cseh és Morvaország* (2. köt.),

Szlovákia (3. köt.), Osztrák-Szilézia (4. köt.), Bukovina (5. köt.), Erdély és Bánát (6. köt.), Magyar-Ruténia (7. köt.).

Arday Lajos arra hívja fel a figyelmet, hogy a 7 kötet összeállításában szakértőként Seton-Watson és Wickham Steed – az Osztrák–Magyar Monarchia régi ellenfelei – játszottak fontos szerepet.³ Jól mutatja ezt, hogy az 1. kötet Ausztriára és a Monarchia külpolitikájára vonatkozó részei egyértelműen Wickham Steed korábbi írásaira épültek, míg a Magyarországra és Szlovákiára vonatkozó részek elsődleges forrása Seton-Watson 1908-ban Londonban megjelent *Racial Problems in Hungary* című műve volt.

A szlovák–magyar határ története szempontjából kiemelten fontos a 3. kötet. E kötet ismeretlen szerzője kifejti, hogy: „a történelem folyamán soha nem volt szlovák állam”, majd ezek után a nem létező államot az alábbi módon definiálja: „A magyar megyéket, amelyekben kisebb vagy nagyobb számban szlovákok találhatóak, az utóbbi időben az egyszerűség kedvéért Szlovákiának nevezték.”⁴

Joggal merül fel a kérdés, vajon mit jelent az „egyszerűség kedvéért” megfogalmazás. Tulajdonképpen azt, hogy az ismeretlen brit „szakértő” megközelítésében a történelmi Magyarország 17 vármegyéje (Árva, Trencsén, Turóc, Liptó, Zólyom, Szepes, Sáros, Pozsony, Nyitra, Bars, Esztergom, Hont, Nógrád, Gömör, Abaúj-Torna, Zemplén, Ung) egy 57 ezer négyzetkilométeres 3,5 millió lakosú országgá – Szlovákiává –, s az utóbbi 10 megye déli határa mintegy államhatárrá vált. A kötet egy másik helyén a szerző a szlovák–magyar nyelvhatárról így ír: „Pozsonytól keletre, Váctól északra és Kassától délre húzódik.”⁵

A szakértő a fenti alapon tárgyalja „művé”-nek földrajzi fejezetében Szlovákia hegyei között a Pilit, a Mátrát és a Bükköt, folyóiként a Dunát, a Tiszát; továbbá szlovák városnak tekinti Esztergomot és Vácot, sőt interpretációjában Hegyalja Tokajjal együtt szintén szlovák terület.

A 3. kötet befejező oldalai a leendő országhatár kitzéséhez adnak konkrét szempontokat: „A Duna bal partjának közigazgatási körzetei teljesen szlovákok, a Tisza jobb partján lévők is nagyrészt azok [...] A két legfontosabb várost, Pozsonyt és Kassát ez ideig németek, zsidók és magyarok uralták, s bizonyosra vehető, hogy e helyek bármelyikének, különösen Pozsonynak elvesztése, amely az egyetlen dunai kikötő és a terület délnyugati kapuja, megbénítaná Szlovákia gazdasági életét.”⁶

A békekonferencia bizottsági tárgyalásainak ismeretében (ahol a vasútvonalak igen fontos szerepet játszottak) különösen fontos a 3. kötet vasútvonalakkal foglalkozó része. Ugyanis a szerző kifejti, hogy nagyon fontosak a Kassa–Miskolc, a Zólyom–Salgótarján–Hatvan, a Zólyom–Losonc és a Zsolna–Galánta vasútvonalak; ezekről így vélekedik: „Bár az említett útvonalak bizonyos részei nem esnek Szlovákia határain belül, világos, hogy azok mindegyike életbevágóan fontos Szlovákia gazdasági jóléte szempontjából.”⁷

Itt kell rámutatnunk arra, hogy a *Peace Handbooks*-sorozat óriási jelentőségű volt a határok kialakításakor. Hiszen azoknak a brit politikusoknak és tisztségviselőknek, akik a békekonferencia különféle szerveiben és bizottságaiban a Brit Birodalmi Delegáció nevében Magyarország határaitól döntöttek, nem volt személyes tapasztalatuk az itteni viszonyokat illetően, így számukra ezek a kiadványok szolgáltak kiindulási alapul a határjavaslatok elkészítésénél és a tárgyalásokon felmerülő viták eldöntésénél. A *handbookok* tartalmából az is világosan kiderül, hogy a cseh-szlovák emigráció elfogult brit támogatói – gondolunk itt elsősorban Wickham

Steedre és Seton-Watsonra –, álláspontjukat jelentős mértékben képesek voltak a szakértői anyagnak szánt kézikönyvekben érvényesíteni.⁸

A Foreign Office mellett a brit hadügyminisztérium is foglalkozott a leendő szlovák–magyar határral. Az 1918. október 24-én elkészített javaslatuk értelmében a határ a Duna–Vác–Miskolc–Ungvár vonal mentén húzódott volna, azaz Pozsony, Érsekújvár, Léva, Balassagyarmat, Losonc és Kassa, továbbá Salgótarján, Sárospatak és Sátoraljajuhely is Csehszlovákiához került volna.⁹

Hasonlóan a britekhez az Amerikai Egyesült Államok is már a háború alatt előkészületeket tett a békekonferenciára. 1917 szeptemberében hívták életre a békétárgyalásokat előkészítő kutatócsoportot, a „The Inquiry”-t, Wilson elnök bizalmasa, Edward Mandell House ezredes vezetésével.¹⁰ Az Inquiryben 150 tudós dolgozott, akik 2000 jelentést és dokumentumot készítettek el, s legalább 1500 térképet rajzoltak meg. Az osztrák–magyar részleg vezetője Charles Seymour 32 éves egyetemi docens lett, aki korábban a Monarchia nemzetiségi problémáival foglalkozott. Seymour sokáig a Monarchia föderatív átszervezésének volt a szószólója, még 1918 áprilisában is a Monarchia föderatív átalakítására dolgozott ki terveket.¹¹ Wilson elnök azonban Seymour föderációs tervével szemben Robert Lansing – az USA külügyminisztere – „felszámolni” álláspontját fogadta el.

Az Inquiry 1919. január 21-én javaslatot tett Wilson elnöknek a csehszlovák–magyar, a román–magyar és a jugoszláv–magyar határ vonatkozásában. Eszerint Pozsony és Komárom a Csallóközzel Magyarországhé maradt, Komáromtól Kassáig a trianoniként ismert mai határt javasolták. Kassától délre Ungvárig egy szélesebb sáv maradt volna magyar. Ungvár magyar határváros maradt volna. A Csehszlovákiának ítélt „Ruténia” délnyugati határa Ungvártól, az Avastól délre, Bikszádig húzódott volna, onnan pedig végig a hegyek lábánál.¹²

Azt mondhatjuk, hogy az Inquiry szakértői a csehszlovák–magyar határ esetében lényegében etnikai meggondolások alapján tettek javaslatot, bár a határ konkrét vonalvezetését gazdasági tényezők is befolyásolták. Javaslatuk egy nagyon lényeges eleme volt, hogy a rutének nem maradhatnak Magyarországnál, de ugyanakkor Ukrajnához se kerülhetnek, ezért Csehszlovákiához kell csatolni őket.

Franciaországban nem találunk a *Peace Handbook*hoz vagy az Inquiryhez hasonló előkészületeket. A franciáknak hosszú időn keresztül nem volt előzetes elképzelésük arról, hogy hol is kellene húzódnia Csehszlovákia déli határának. Csupán 1918. november 20-án készült el az első olyan dokumentum a francia külügyminisztériumban, mely Csehszlovákia határaival foglalkozik.¹³ Az ismeretlen szakértő így ír: „Szlovákia nem egyéb mint egy mítosz: Észak-Magyarország szlovák törzsei sohasem alkottak államot; típusuk sem egységes, faluról falura változnak.”¹⁴ Ennek megfelelően a szakértő szerint a szlovák–magyar etnika határ az Ung folyó vonalát követi, majd Sátoraljajuhely felett Rozsnyóhoz és Rimaszombathoz kanyarog, Losoncnál éri el az Ipoly folyót és azt észak felé követi, majd lehajlik Nyitra alá és Pozsony felé lejt (de magát a várost nem éri el). A tanulmány szerzője leszögezi: „Csupán e vonal mögött lehet szlovák földről beszélni. Sőt az igazán szlovák lakta területet a Garam vonalára korlátozhatjuk, az ettől keletre fekvő területeken mindig csak kisebbségben éltek. Liptó, Zólyom, Trencsén hegyes vidékei a valóban szlovák földek [...] Az általunk meghúzott etnográfiai vonal sehol nem érinti a Dunát, amely máig megmaradt magyar és német folyamnak. Nem foglalja magába Pozsonyt sem,

amelynek üzemében dolgoznak ugyan szlovák munkások és amelynek piaca odavonzza a környék szlovák parasztjait, de ahol 42 németre és 40 magyarra mindössze 12 szlovák jut. Pozsony nem szlovák főváros, ha van ilyen, úgy az Turócszentmárton.”¹⁵

Meg kell jegyeznünk, hogy a francia tanulmányban felvázolt vonal többé-kevésbé megegyezik az 1918. december 6-i Barta–Hodža-vonallal. A francia tanulmány keletkezésével szinte egyidőben Beneš – emlékiratai tanúsága szerint valamikor november 20. és 27. között – egy propagandaterképen bejelölte azt a vonalat, amelyet véleménye szerint meg kell szállnia a csehszlovákoknak. A Beneš által megfogalmazott igények és az első francia megközelítés igen messze estek egymástól. Míg a november 20-i tanulmány egy reális szlovák–magyar határt javasolt, addig a Beneš által javasolt vonal mélyen belevágott a magyarok által lakott területekbe. Ehhez képest, amikor 1918. december 19-én a francia külügyminisztérium kijelölte a demarkációs vonalat, az középarányos volt a Bartha–Hodža-egyezmény és a Beneš által követelt vonal között. Úgy véljük ez az elmozdulás Beneš kitartó párizsi munkájának az eredménye.

Bár Olaszország tagja volt a „Négy Nagy”-nak, eddigi kutatásaink során nem találkoztunk olyan információval, mely szerint lett volna tudatos olasz felkészülés a békekonferenciára. A kérdéskör neves kutatója, L. Nagy Zsuzsa szerint Rómának nem volt egységes koncepciója a közép-európai kérdések rendezését illetően, sőt Olaszország esetében a következetes külpolitikai vonal érvényesítését személyi változások is terhelték.¹⁶ Vittorio Orlando (aki 1917 és 1919 között volt Olaszország miniszterelnöke) és utóda Francesco Nitti (1919 és 1920 között volt miniszterelnök) külpolitikai irányvonala lényeges pontokon tért el egymástól.¹⁷ Ha a csehszlovák–magyar határ megvonását olasz szemszögből vizsgáljuk, kijelenthetjük, hogy az olaszok nem voltak érdekelve e határ megvonásában, s ebből következően az etnikai elvet képviselték. Így mind Csallóközt, mind Pozsonyt Magyarországnak ítélték volna, sőt egyik delegátusuk Salvago Roggi Kárpátalját ugyancsak átengedte volna Magyarországnak.¹⁸

2. A bizottsági csatározások

Mint azt már fentebb említettük „a csehszlovák területi igények tanulmányozására alakított bizottság” 1919. február 27-én ült össze először, de ez csupán alakuló ülés volt, érdemi munkát nem végeztek. Beneš azonban ezen a napon sem tétlenkedett, a bizottság egyik angol tagjával, Harold Nicholsonnal ebédelt. Nicholson emlékirataiban így ír erről: „Ebéd Benešsel és Kramárzsal és azután megvitatjuk a cseh határokat. Benešnél egész sereg vázlatos térkép van, amelyeket gyerekek és a Tízek Tanácsa használatára terveztek.”¹⁹

A bizottság második ülésére február 28-án került sor.²⁰ Ezen az ülésen két magyar vonatkozású napirendi pont szerepelt: egyrészt Szlovákia határainak kijelölése, másrészt a ruszinkérdés, azaz Kárpátalja sorsa.²¹ A szlovák–magyar határ kérdésében vita bontakozott ki a delegátusok között. Az angol, az amerikai és az olasz delegáció Csallóközt Magyarországnál kívánta hagyni. Ezzel szemben a francia delegáció egyik tagja, Le Rond tábornok leszögezte, hogy a franciák szerint Csallóköznek Csehszlovákiához kell tartoznia. Ráadásul nézetkülönbség volt Komárom kérdésében is, az angolok Komáromot Csehszlovákiának szánták, míg az olaszok a határt Komá-

romtól északra szerették volna meghúzni. A nézetkülönbség miatt a bizottság úgy döntött, hogy technikai szakértőkből álló albizottságra bízta a határvonal kijelölését.

A másik napirendi pont viszonylag rövid vita után gyorsan lezárult. Az olasz Salvago Roggi felvetette, hogy a ruszinok lakta területet – azaz Kárpátalját – engedje át a bizottság Magyarországnak a lengyel–román–magyar érintkezés biztosítása érdekében. Az angol Crowe jelezte, hogy éppenséggel a magyar beékelődést kell elkerülni. E rövid vita után a bizottság elfogadta az amerikai javaslatot, mely szerint a magyarországi ruszinokból álló autonóm államot kell felállítani csehszlovák védelem alatt.²² Ezzel a döntéssel Kárpátalja a csehszlovák állam részévé vált.

A bizottság által kiküldött albizottság március 3-i üléséről Nicholson naplójában az alábbiakat rögzítette: „Pozsonnyal kezdjük és egyetértésre jutunk [vagyis egyhangúlag Csehszlovákiának ítélték – G. J. megj.]. Aztán jön a Csallóköz. A franciák a cseheknek akarják adni. Az USA a magyaroknak. Tartózkodom a véleménynyilvánítástól, mondván, hogy ez attól függ, Német-Magyarországot [Burgerland] Ausztria kapja-e meg.”²³

Ismét azt láthatjuk, hogy Csallóköz kérdésében a vita újból kibontakozott.²⁴ Az albizottság a döntést elhalasztotta, és hozzáfogott az északkeleti határvonal megtárgyalásához. Ismét Nicholson idézzük: „Aztán megvizsgáljuk a határt Komáromtól az Ungig. Ördögi egy dolog. A jenkik északon akarnak menni az etnikai vonal mentén, elvágva így az összes vasutat. Mi délen akarunk menni, megtartva a Kassa–Komárom oldalirányú összeköttetést, annak ellenére, hogy ez valami 80 ezer magyarnak cseh uralom alá helyezését fogja jelenteni. Végülis kompromisszum. A jenkik engednek az Ipolyt illetően, és mi Miskolcra nézve. Ami a hátralévő dolgokat illeti, úgy döntünk, várunk és meghallgatjuk Benešt.”²⁵

Másnap, tehát március 4-én az albizottsága meghallgatta Benešt, aki „gördülékenyen és bőbeszédűen” – Nicholson így jellemezte Beneš bizottsági szereplését – adta meg válaszáat az albizottság kérdéseinek végtelen sorára, és természetesen követelte a Csallóközt és a Losonc–Miskolc vasútvonalat. Nézzünk meg ízelítőül egy részletet a jegyzőkönyvből²⁶: „Le Rond tábornok (Franciaország) azt tudakolja Beneš-től, hogy véleménye szerint nem jár-e politikai szempontból valamilyen nehézséggel mindez [a csallóközi magyarokról van szó – G. J. megj.]. Beneš azt válaszolja, hogy itt mezőgazdasági, jámbor, békés népességről van szó. Hangsúlyozni kívánja, milyen rendkívüli jelentősége van a Csallóköznek a csehszlovák állam gazdasági jövője szempontjából. A csehszlovákok gazdasági tekintetben minden reményességüket Pozsonyba vetik, mivel csak ott juthatnak folyami kikötőhöz. Ez a nagy folyami kikötő nélkülözhetetlen az ország gazdasági fejlődése szempontjából [...] Ha Csallóközt a magyaroknak adnák, megfojtják Pozsonyt.”²⁷

A következő napokban élénk vita lángolt fel a bizottságon belül az egymást gyorsan követő március 5-i,²⁸ március 7-i²⁹ és március 8-i³⁰ üléseken, ahol a fő téma Csallóköz sorsa, illetve a különböző vasútvonalak fölötti huzakodás volt.³¹ Emellett a március 8-i ülésen megvitatták azt a csehszlovák előterjesztést, mely Burgerlandban csehszlovák–jugoszláv korridort kívánt. Ezt az igényt a bizottság egyhangúlag elutasította.

Végül az albizottság március 8-án úgy döntött, hogy a Csallóközt Csehszlovákiának adja. Mivel így a fő vitakérdést a delegátusok megoldották, március 12-én a csehszlovák bizottság elfogadta az albizottsága által összeállított jelentést, azaz a kész határvonal-tervezetet. Marian Hronský tanulmányában rámutat arra, hogy a bizottság tagjai a határvonal kialakítása során a gazdasági, a földrajzi és a stratégiai

érveknek elsőbbséget biztosítottak az etnikai elvekkel szemben.³² Jellemző, hogy Nicholson mit jegyzett be március 12-én a naplójába: „Március 12. Ha nem volna Kosica és a Csallóköz, eléggé boldognak érezném magam határainkat illetően. Mindkét hely bele fog vésődni a szívembe.”³³

A csehszlovák bizottság jelentését a javasolt határvonal-tervezettel felettes szerve, a Központi Területi Bizottság elé terjesztette, mely az előterjesztést 1919. március 24-én jóváhagyta, és a „Négy Nagy” kezébe helyezte a végső döntés kimondását. Ezt azonban erősen késleltette a március 21-i magyarországi Kun Béla-féle hatalomátvétel.³⁴ Ennek ellenére a későbbi események ismeretében megállapíthatjuk, hogy a magyar–szlovák határ 1919. március 12-én nyerte el végleges formáját.

Beneš naprakész információkkal rendelkezett a csehszlovák bizottság tevékenységéről, és mivel nem volt megelégedve a bizottság által meghúzni kívánt határokkal, megpróbálta a készülő döntéseket a francia vezérkar segítségével korigálni. Václav J. Klobuček csehszlovák hadügyminiszter március 9-én kidolgozott egy memorandumot a szlovák–magyar határ délebbre történő kiterjesztéséről, amelyben hivatkozott a rossz közlekedési viszonyokra a határok mentén, továbbá Csehszlovákia keleti része és Prága között az összeköttetés fontosságára – mondván, az 1918. december 24-i Vix-jegyzék azt nem biztosítja.³⁵ A memorandumot március 15-én Beneš Le Rond tábornok közvetítésével Foch marsallhoz is eljuttatta. Foch elküldte a francia külügyminisztériumnak, de foglalkozott a kérdéssel a francia vezérkar is. A vezérkarnál a kérdésről március 18-i dátummal részletes feljegyzés keletkezett, eszerint a csehszlovák kormány a demarkációs vonal megváltoztatását „tisztán gazdasági” okokból kérte, arra hivatkozva, hogy másként nem tudja biztosítani Szlovákia élelmezését.³⁶

Ormos Mária értelmezése szerint ez a feljegyzés arról vall, hogy a magyar–román megoldás analógiájára Foch marsall a csehszlovák–magyar határt egy új demarkációs vonal segítségével – a bizottságban elért eredményeken túl – a csehszlovákok javára kívánta módosítani. Ennek értelmében elcsatolták volna a Duna vonalát Vácig, a Bükk hegységet, a salgótarjáni szénmedencét és a Losonc–Miskolc vasútvonalat. Beneš és Foch közös akciója ennek érdekében folyt.³⁷

Beneš március 21-én levelet írt a francia hadügyminiszternek, és kérte az Ipolyvidék és a Losonc–Miskolc vasútvonal Csehszlovákiának juttatását. Foch marsall viszont a csehszlovák bizottság francia elnökéhez Gambonhoz fordult levéllel, ismeretve és támogatva a csehszlovák követelést. A bizottság azonban elejtette a Foch által felvetett kérdést.³⁸

3. A szlovák–magyar határ és a magyar Tanácsköztársaság

Az 1919. március 21-i Kun Béla-féle hatalomátvétel egy újabb lehetőséget adott Benešnek a bizottsági döntéssel való szembeszállásra. A Tanácsköztársaság kikiáltása kitűnő lehetőséget adott arra a csehszlovák politikusoknak, hogy „a bolsevizmus elleni harc leple alatt újabb magyarlakta területeket szakítsanak el Magyarországtól.”³⁹

Március 21-e után Beneš ismét akcióba kezdett, hogy a konferenciától a bizottság által meghúzott határvonalnál kedvezőbb határvonalat csikarjon ki. Március 26-án Kramář és Beneš újabb együttesen szignált levelet intézett Georges Clemenceau-hoz és Stephen Pichon-hoz.⁴⁰ A levél a következőképpen kezdődik: „A magyarországi bolsevik forradalom rendkívül nehéz helyzetbe hozta országunkat. Berlinben, Szászor-

szágban és Bajorországban mind nagyobb teret nyer a spartakista mozgalom. A budapesti forradalom igen erősen érezhető Bécsben. Egyelőre nem tudni, mi történik holnap Lengyelországban. Egyszóval semmi kétség nem férhet hozzá, helyzetünk mérhetetlenül veszélyes, mivel egyik napról a másikra körülzárhat bennünket az egyre befolyásosabb német, osztrák, magyar, sőt – adott esetben – lengyel bolsevik mozgalom is. Kezdünk szigetté válni a sivatagban [...] Ez az oka annak, hogy önökhöz fordulunk, önöz [Clemenceau-höz – G. J. megj.], mint a békekonferencia és a Legfelsőbb Tanács elnökéhez, arra kérve önt, teljesítené néhány kérésünket.”⁴¹

A levél a fenti bevezetés után kifejtette, hogy Csehszlovákiának még mindig nincs végleges határa, a demarkációs vonal pedig előnytelen. (Beneš bizonyára jól tudta, hogy azt már március 12-én kijelölték, hiszen Foch marsall segítségével éppen ezek ellen a határok ellen intrikált.) Majd közölte, hogy a csehszlovák delegáció Foch marsallnak már bemutatott egy térképet az új demarkációs vonalról. (Beneš feltehetően azt is tudta, hogy a Foch marsall által felvetett kérdést a bizottság elutasította.) Csehszlovákia – hangsúlyozta a levél – csak úgy tud védekezni a bolsevizmus ellen, ha elfoglalja a kért vonalat, valamint Kárpátalját. Emellett fegyvert és lőszert kért a bolsevizmus elleni harchoz. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a csehszlovák bizottság Kárpátalját Csehszlovákiának ítélte már február 28-án, de erről a konferencia magasabb szervei még nem döntöttek.

Beneš a diplomáciai csatornák mellett igénybe vette régi jól bevált fegyverét, a sajtót is. A *Times* március 27-én jelenteti meg Beneš nyilatkozatát, amelyben azonnali intézkedést követelt a hovatovább ellenállhatatlan bolsevizmus megállítására. Nem szabad engedni Károlyi és honfitársai zsarolásának – írja Beneš – „mert holnap Németország is követi Magyarország példáját.”⁴² Majd kijelenti, hogy a bolsevista Magyarországot izolálni kell. Azonnal ki kell jelölni a határokat, hiszen a bizottság már befejezte munkáját, és tüstént értesíteni kell az illetékes kormányokat. Meg kell teremteni Csehszlovákia és Románia közvetlen kapcsolatát, hogy teljesen elvágják Magyarországot Ukrajnától és Oroszországtól.

Miközben Beneš egyszerre két csatornán is – diplomáciai és sajtó – lobbizik a csehszlovák érdekek mellett (kihasználva a magyarországi eseményeket), a békekonferenciát erősen megosztotta a Kun Béle-féle hatalomátvétel. Ezzel kapcsolatban két markáns megítélést láthatunk. Lloyd George a budapesti eseményeket követő ún. „fontainebleau-i memorandum”-ában a bolsevizmus és a területi kérdések összefüggéseit vizsgálta, és arra a következtetésre jutott, hogy a területi igazságtalanságok a kiváltói a német és a magyar bolsevizmusnak. Idézzük: „Soha nem lesz béke Délkelet-Európában, ha a most létrejövő kis államok mindegyikének jelentős magyar lakossága lesz. Ezért én a béke vezérelvének azt venném, hogy amennyire az emberileg lehetséges, a különböző népfajok kapják meg saját hazájukat, és hogy ez az etnikai szempont előzzön meg minden stratégiai, gazdasági vagy közlekedési meggondolást, melyek rendszerint más módon is megoldhatók.”⁴³

A másik oldalt egy „keményvonalas” álláspont jellemezte. Véleményüket a békekonferencia egyik résztvevőjének, Leepernek egy március 24-i, a Tanácsköztársaságra vonatkozó megjegyzése tükrözi a legjobban: „A leggyalázatosabb zsarolás iskolapéldája, méltó Magyarország múltbéli és jelenlegi uraihoz. A helyzet rendkívül súlyos, és igazolja a román és csehszlovák kormány ismételt katonai segélykérelmét.”⁴⁴

Március 29-én, a „Négy Nagy” tanácskozásán Lloyd George felvetette, hogy eleget kellene tenni Kun Béla kérésének és egy szövetséges missziót kell küldeni Magyarországra. A „keményvonalasok”-hoz tartozó Clemenceau arra hivatkozva, hogy ebben a kérdésben meg kell hallgatni a külügyminisztereket is, elnapoltatta a döntést a Lloyd George-javaslat ügyében.⁴⁵ Március 31-én hosszas vita után győzött Lloyd George javaslata, Smuts tábornokot egy bizottság élén Magyarországra küldték.⁴⁶

Smuts április első hetében lezajló budapesti tárgyalásainak fő témája a magyar–román demarkációs vonal volt, így területi keretek miatt nem térünk ki a tárgyalás részletes ismertetésére.⁴⁷ Ehelyett inkább a Smuts-misszió csehszlovák vonatkozásait emeljük ki. Miután Smuts április 4-i és 5-i tárgyalásai Budapesten kudarcba fulladtak, Budapestről visszatérőben Lloyd George megbízásából Prágába utazott, ahol április 7-én tárgyalásokat folytatott Masaryk elnökkel.⁴⁸ Lloyd George visszaemlékezéseiben így ír Smuts prágai útjáról: „Annyira nyugtalanítottak Beneš igényei, hogy megkértem Smuts tábornokot [...] utazzon el Prágába is, és vizsgálja meg e javaslatok komolyságát, és tegyen jelentést. A helyszíni érdeklődés komoly kételyeket támasztott benne azon igények bölcs és becsületes volta iránt, hogy új államuk határát [mármint a csehszlovákok – G. J. megj.] egészen a Dunáig terjeszsek ki, tekintet nélkül a lakosság népfaji összetételére. Masaryk elnöknel tett látogatása alatt [Smuts – G. J. megj.] nyíltan kifejezte kételyeit és rosszsallását. Rámutatott arra, hogy mennyire nem kívánatos bekebelezni a csehszlovák államba a Dunától északra lakó nagyon nagy és tisztán magyar lakosságot [...] Pozsonytól Komáromig. Nekünk írt jelentése szerint Masaryk ezzel egyetértett, és azt mondta, hogy ő jobban szeretne minden magyar területre vonatkozó igényről lemondani és a cseh határt északra visszavonni, Magyarországnak hagyva mindezt az etnikailag magyar területet, azzal a feltétellel, hogy cserébe Csehszlovákiának egy kis magyar területsávot kell kapnia a Dunától délre, Pozsonynál.”⁴⁹

Ide kívánczik a megjegyzés, hogy Masaryk ezen kis területsávot azért kérte, hogy a Duna mindkét partját birtokolva kiépíthessék a csehszlovák állam kikötőjét és dokkjait.

Smuts és Masaryk prágai tárgyalásai alkalmat adtak az angol delegációnak, hogy a békekonferencián visszatérjen a Csallóköz kérdésére. Május 3-án a Külügyminiszterek Tanácsában megtárgyalták Smuts prágai útjáról írt jelentését. Laroche jelezte a vita során, hogy Beneš szerint félreértésről van szó, Masaryk a Csallóközre vonatkozó gondolatot nem sajátjaként adta elő, hanem mint olyat, amelyet egyesek vallanak, de amellyel ő maga nem ért egyet.⁵⁰ A vita miatt a Külügyminiszterek Tanácsa a Csallóköz kérdését visszautalta a csehszlovák bizottság elé.

A csehszlovák bizottság május 5-i ülésén⁵¹ Nicholson megkísérelte a Csallóköz visszaadni Magyarországnak, de a bizottság a változtatást elvetette, vagyis a Csallóköz maradt Csehszlovákiáé, viszont a csehek nem kapták meg a Masaryk által kért pozsonyi hídfőt. „[M]egkérdezték, hogy valójában mit is akar Kramář, és ki tudjuk-e elégtetni őt, mert az idő sürget. Visszautasítottuk a pozsonyit [mármint a hídfőt – G. J. megj.], ami pedig az Ipolyt illeti, adtunk neki egy darabkát, hogy nyugton maradjon.”⁵²

Ezzel párhuzamosan Beneš szabályosan dezavualta Masaryk elnököt, idézzük a május 5-i ülés jegyzőkönyvét: „Laroche még hozzáteszi [...] fölkereste Beneš, hogy tisztázza, vajon a csehszlovák kormány csakugyan Pozsonnyal szemben akar területhez jutni a Csallóközért cserébe. Beneš válaszában kifejtette, elképzelhető, hogy

van olyan párt Cseh-Szlovákiában, amely támogatja ezt az elgondolást, ám ez nem egyezik meg a cseh-szlovák kormány álláspontjával, mely meg óhajtja őrizni a Csalólóközt. Mindenesetre Kramář miniszterelnök és Beneš külügyminiszter a Cseh-Szlovák Köztársaság felelős képviselői, velük szemben Masaryk elnöknek ténylegesen nincs része a kormányzat irányításában.”⁵³

Itt kell megjegyeznünk, hogy Masaryk a fentiekől egészen eltérő módon gondolkodott saját szerepéről. Április 8-án – tehát egy nappal Smuts prágai látogatása után – Benešhez írt levelében, azt fejtegette, hogy: „Ha az antant meghív engem [mármint a békekonferenciára – G. J. megj.] mint Kelet-Európa szakértőjét. Ha van felelősségtudatuk, a Négyek Tanácsának tagjává válhatok.”⁵⁴ Megdöbbenő sorok, melyek azt jelzik, hogy Masaryk – teljesen irreális módon – abban reménykedett, hogy a Négyek Tanácsának tagjává válhat.

Visszatérve az események fő vonulatára, azt láthatjuk, hogy miközben a csehszlovák–magyar határkérdés ügye a békekonferencia különböző szintű testületei között ideoda bolyongott, Beneš hazai politikustársai ismét a *fait accompli* eszközhöz kívántak nyúlni, március 20-án olyan határozatot hoztak, hogy amennyiben szükséges, az általuk kért új demarkációs vonalat fegyverrel kell elfoglalni,⁵⁵ de mivel ehhez az akcióhoz Párizs nem adta meg a hozzájárulást, a katonai akció megindítását felfüggesztették. Április hónap első felében a csehszlovák csapatok francia főparancsnoka, Pellé tábornok ismét támadni akart – intervenciót akart végrehajtani a Tanácsköztársaság ellen –, el akarta foglalni Kárpátalját, illetve a csehszlovák politikusok által kért új demarkációs vonalat, de mivel Clemenceau hivatalosan nem kérte fel a csehszlovákokat egy magyarellenes intervencióban való részvételre a támadás megindítása elmaradt.⁵⁶ Clemenceau tisztában volt vele, hogy amennyiben a csehszlovák hadsereg intervenciót hajt végre a magyarok ellen, akkor a csehszlovák politikusok be fogják nyújtani a számlát (ami nem nagyon lehet más mint egy új, nekik kedvező demarkációs vonal).

Miután április 16-án a románok mindenféle antantfelkérés nélkül intervenciót indítottak Magyarország ellen, a csehszlovák kormány úgy döntött, hogy francia felkérés nélkül is támadásba lendül. Április 27-én – azon a napon, amikor a románok elfoglalták Csapot – megindultak a csehszlovák csapatok Magyarország ellen. A Václav J. Kľofáč hadügyminiszter által kiadott parancs Verőce–Mátra–Mályi–Gesztely–Tallya–Sárospatak vonal megszállását írta elő a csehszlovák hadsereg számára, beleértve a salgótarjáni szénmedencét, Miskolcot és Hegyalját.⁵⁷ A csehszlovák akcióval kapcsolatban Párizs teljes némaságba burkolózott, Pellé tábornok hiába kért utasítást, sem jóváhagyás, sem tiltakozás nem jött. A csehszlovák intervenció kezdetben sikeres volt, Hennoque tábornok csapatai elfoglalták Kárpátalját, míg a 6. hadosztály Rossi olasz tábornok vezetésével május 1-jén megszállta Sátoraljaújhelyet és Miskolcot. Május 2-án Csaptól valamivel délre a csehszlovák és román csapatok találkoztak. Ezzel azonban le is zárult a csehszlovák csapatok sikersorozata. Salgótarján környékén kemény ellenállásba ütköztek.⁵⁸ Sőt Salgótarjánnál az intervenció fordulópontjához érkezett, május 10-én a magyar csapatok támadásba mentek át, kibontakozott a Vörös Hadsereg ún. északi hadjárata, melynek eredményeképpen a csehszlovák egységek a demarkációs vonal mögé szorultak vissza. Június 16-ig a Vörös Hadsereg nagyjából a következő területeket szállta meg a Felvidéken: Radvány, Érsekújvár, Nagysurány, Verebély, Aranyosmarót, Garamszentbenedek, Újbánya, Zólyom, Rozsnyó, Korompa,

Kisszeben, Bártfa, Nagymihály, Csap egészen a Tiszáig. 1919. június 16-án Eperjesen kikiáltották a Szlovák Tanácsköztársaságot.

A magyar csapatok hadisikerei a békekonzferenciát válaszlépésekre kényszerítették. Clemenceau június 7-én a magyarkérdést a Legfelsőbb Tanács elé terjesztette, azt javasolta, hogy a konferencia küldjön üzenetet Budapestre.⁵⁹ Ebben ígérje meg, hogy az ellenségeskedés megszüntetése esetén a magyar kormány meghívást kap a konferenciára és békeszerződést kötnek vele, ellenkező esetben viszont helyezze ki látásba a fegyveres beavatkozást. A Legfelsőbb Tanács a javaslatot ellenvetés nélkül elfogadta, Alby tábornok pedig azonnal megfogalmazta az üzenet szövegét, amelyből azonban kimaradt a magyar delegáció meghívására vonatkozó ígéret.⁶⁰ Miközben a távirat elment a magyar kormány részére Clemenceau beindította a katonai előkészületeket egy Magyarország elleni támadáshoz, ugyanis arra számítottak, hogy a magyar kormány elutasítja a felszólítást. A várakozások ellenére a magyar kormány június 9-én pozitívan válaszolt a táviratra, s kijelentette, hogy: „A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya a fölösleges vérontás elkerülése érdekében ismételtlen kinyilatkoztatja készségét az ellenségeskedés haladéktalan beszüntetésére minden ezen államokkal szemben annak érdekében, hogy a szövetségeseknek módjuk legyen a Cseh-Szlovák Köztársasághoz, valamint a Jugoszláv és Román Királysághoz intézett parancsainak, illetve a november 13-i katonai megállapodás előírásainak érvényt szerezni és az ezzel kapcsolatos kérdéseket rendezni.”⁶¹

Azaz a francia politikusok várakozásával ellentétben Kun Béla kormánya késznek mutatkozott a békés rendezést elősegítő mindenféle tárgyalásra. Kun Béla válasza megsemmisítette a koncentrált katonai támadás jogi alapjait. A magyar jegyzék megérkezésének napján (tehát június 9-én) újból ülésezett a Legfelső Tanács. Ez a tanácskozás a kis államok „kellemetlen” napja volt a konferencián.⁶² Lloyd George éles szavakkal bírálta a románokat, akik semmibe véve a fegyverszüneti megállapodást, mélyen behatoltak Magyarország területére. Majd ezután Cavarello olasz tábornok a csehszlovákokat leplezte le, bejelentette, hogy Szlovákiában nem a magyarok, hanem a csehszlovákok támadtak. Ismertette Klofác hadügyminiszter erre vonatkozó parancsát. A vita további részeiben Lloyd George kifejezésre juttatta gyanúját, hogy a „bolsevikellenes fellépés”-t Magyarország szomszédai talán nem kizárólag, vagy nem is elsősorban a rendszer megszüntetésére, hanem újabb területszerzésre akarták felhasználni. A szövetséges kis államokkal – Csehszlovákia és Románia – szemben kialakult ellenszenv érzékeltetésére álljon itt egy rövid részlet a jegyzőkönyvből:

„Lloyd George: Nem kellene-e ezzel kapcsolatban Bratianu, továbbá Kramář vagy Beneš úrral beszélünk?

Wilson elnök: Nem szeretek lőszerraktárakkal játszózni – ennek robbanás lehet a következménye.

Clemenceau: Meghívhatjuk őket ma délutánra, ha Önök szükségesnek ítélik.

Lloyd George: Ezek az emberek [Beneš és Bratianu – G. J. megj.] miután ők maguk hozták kellemetlen helyzetbe magukat, felkeresnek bennünket, és segítséget kérnek. Ezek mind afféle kis brigantik, akik csak azt lesik, hogy területet lopjanak.”⁶³

A másnapi – azaz június 10-i – ülésre meghívták a kis államok képviselőit, így az ülésen részt vett Beneš, Kramář és Bratianu.⁶⁴ Ez alkalommal az angol miniszterelnök és Wilson igen keményen kérte számon Bratianutól, illetve Benešről a Magyar-

országgal kapcsolatos eddigi cselekedeteiket. Beneš azzal védekezett, hogy a cseh hadsereg támadását Foch marsall jóváhagyta.⁶⁵ Miután az ülésről a cseh és román politikusok távoztak, Clemenceau azt javasolta, hogy küldjenek ki egy missziót Budapestre, amely kidolgozza azokat a vonalakat, melyekre a magyar, a román és a csehszlovák csapatokat vissza kell vonni. Wilson elnök ellenjavaslatot tett: misszió kiküldése helyett a konferencia véglegesítse a már kidolgozott határokat, s az új határok legyenek azok a vonalak, amelyekre ki-ki visszavonja csapatait. Itt jegyezzük meg, hogy a Tízek Tanácsa egy hónappal korábban – 1919. május 12-én – vita nélkül elfogadta a magyar határokról szóló előterjesztést, azaz gyakorlatilag Wilson javaslatát tartókat döngetett. Clemenceau elfogadta Wilson javaslatát, ezek után a Legfelsőbb Tanács felszólította a Külügyminiszterek Tanácsát, hogy június 11-én tegyen nyilatkozatot a két állam (mármint Csehszlovákia és Románia) képviselőjének a határról, mert a Legfelsőbb Tanács nem látja szükségesnek új fegyverszüneti vonal kijelölését, ehelyett a magyar–csehszlovák, illetve a magyar–román ellenségeskedés beszüntetése végett a végleges határok alapján akar eljárni.

A Külügyminiszterek Tanácsa június 11-én ismertette a csehszlovák–magyar és a román–magyar határt a csehszlovák és a román delegációval.⁶⁶ Kramář és Beneš elfogadta a javasolt határt, de két ponton kiigazítást kértek. Azt kérték, hogy a konferencia adja Csehszlovákiának a Csata–Kalonda–Losonc vasútvonalat, s juttasson Pozsony alatt a Dunától délre egy támaszpontot. A Külügyminiszterek Tanácsa a történelekről azonnal konzultált a Legfelső Tanáccsal, majd a csehszlovákok mindkét kérését elutasította. Az elsőt azzal, hogy a Duna a legmegfelelőbb természetes határ, a másodikat azért, mert kielégítése újabb jelentős számú magyar lakos Magyarországról való elcsatolását jelentené. Javasolta viszont a Legfelsőbb Tanácsnak, hogy hajtsanak végre korrekciót Ipolyság térségében, úgy, hogy az ottani vasúti csomópont a csehszlovák állam birtokába jusson.⁶⁷

A Legfelső Tanács június 12-én elfogadta a Külügyminiszterek Tanácsa által javasolt csehszlovák–magyar határvonalat. A Legfelső Tanács felszólította a csehszlovák kormányt – és vele egyszerre a román kormányt is – szüntesse be az ellenségeskedést, és csapatait tartsa a június 11-én megállapított határvonalon.⁶⁸ Eközben Kun Bélaék elfogadták az antant jegyzékét, s döntésüket június 16-án táviratban tudatták a békekonferenciával.⁶⁹

Ezek után két dolognak kellett volna történnie: egyrészt a román csapatok visszavonulnak a békekonferencia által kijelölt magyar–román határra, másrészt a magyar csapatok szintén visszavonulnak a Felvidékről a békekonferencia által kijelölt magyar–csehszlovák határra. Csakhogy a Legfelső Tanács június 21-én újabb táviratot küldött a magyar és a csehszlovák kormánynak, ennek lényege, hogy a konferencia csak akkor szólítja fel a román kormányt az elfoglalt területek kiürítésére, amikor a magyarok visszavonulása az északi övezetben befejeződött.⁷⁰ Ezt követően vette fel a magyar féllel – Böhöm Vilmossal – a kapcsolatot Pellé tábornok, a csehszlovák csapatok parancsnoka. Böhöm jelezte Pellének, hogy csak akkor kezdi meg a Felvidék kiürítését, ha garanciát kap a román csapatok visszavonására. Közben a konferencia Bliss amerikai tábornokot bízta meg a csehszlovák–magyar–román kérdéskomplexum rendezésével.⁷¹ Bliss a csehszlovák–magyar ügy rendezését egyszerűen oldotta meg, tárgyalásokat kezdeményezett Benešsel.⁷²

Kun Béla június 26-án újból feltette a kérdést a békekonferenciának: mi a biztosíték arra, hogy a román csapatokat valóban kivonják?⁷³ A konferencia nem válaszolt Kun Bélának, végül Budapesten az a gondolatmenet győzött, mely szerint: amennyiben Magyarország végrehajtja a békekonferencia határozatát – vagyis kiűrti a Felvidéket, visszavonul a konferencia által kijelölt határra – úgy elismert partnerre válik, és ha Románia a határozatnak nem tesz eleget, jogosan lehet vele szemben fellépni.⁷⁴ Így június 29-én Kun Béla táviratban értesítette a békekonferenciát, hogy a magyar kormány kiadta a kiűrtési parancsot, s úgy fogja fel, hogy a konferencia elnökének szava a garancia a határozat második részének, a román csapatok visszavonásának végrehajtására. Ennek megfelelően a magyar Vörös Hadsereg június 30-án megkezdte a visszavonulást a békekonferencia által megszabott vonalra. A Felvidék kiűrtése után a hadsereg bomlani kezdett, jól mutatja ezt, hogy tiltakozása jeléül Stromfeld Aurél – a vezérkari főnök – lemondott, tisztársai közül pedig sokan a Horthy Miklós irányításával Szegeden szerveződő nemzeti hadsereg felé orientálódtak.

A magyar csapatok visszavonása 1919. július 4-én fejeződött be. A csehszlovák hadsereg július 6-án érte el a határvonalat. Ettől a naptól számíthatjuk a történelem első szlovák–magyar államhatárát!

Annak ellenére, hogy a magyar Vörös Hadsereg kivonult a Felvidékről, a románok egy lépést sem vonultak vissza, ráadásul a francia kormánykörök egyszerre két irányból is kísérletet tettek a Tanácsköztársaság likvidálására. Egyrészt segítették a magyar ellenforradalmi csoportokat – Károlyi Gyula szegedi csoportját –, másrészt hozzáfogtak egy szövetségi katonai intervenció megszervezéséhez. 1919. július 5-én a konferencia tanácsa meghallgatta az ún. Hoover-jelentést a magyarországi helyzetről. A jelentés lényege az volt, hogy a magyarországi bolsevizmussal szemben „nincs többé helye megértésnek, be kell avatkozni, meg kell szállni Budapestet.”⁷⁵ A jelentés után vita bontakozott ki, majd a küldöttek úgy határoztak, hogy a katonai szakértők 48 órán belül készítsék el az intervencióra vonatkozó javaslatukat. A katonai intervenció tervét a tanács július 9-én vitatta meg, de kérdésként felmerült, hogy honnan teremtsék elő az intervencióhoz szükséges katonai kontingenst.⁷⁶ Ezért úgy döntöttek, hogy július 11-i ülésükre meghívják a csehszlovák, a román és a jugoszláv delegáció vezetőit is.

A július 11-i tanácskozáson nem Beneš, hanem Kramář szólalt fel a csehszlovákok nevében, és kijelentette, hogy országának egy magyarelles intervenció a lehető legrosszabbkor jönne.⁷⁷ Ezzel szemben július 15-én Masaryk értesítette az intervenció katonai előkészítésével megbízott Foch marsallt, hogy Prága kész az intervencióra.⁷⁸ Ebből arra következtethetünk, hogy Kramář – aki időközben lemondott miniszterelnöki posztjáról – állásfoglalásával sem Masaryk, sem Beneš nem értett egyet. Sőt Beneš külügyminiszterként hat gyalogos- és két lovashadosztályt, összesen 100 ezer főt ajánlott fel Foch marsallnak.

A július 17-i újabb tanácskozásra – melynek témája az intervenció volt – Beneš is meghívták, aki a magyarokkal való tárgyalás ellen szólalt fel. „Ha a hatalmak tárgyalni kezdenek a magyarokkal, úgy számolniuk kell a románok, a csehszlovákok és a jugoszlávok gyanakvásával.”⁷⁹ De a küldöttek között felmerült ellentétek miatt sem ezen, sem az egy nappal későbbi – július 18-i – tanácskozáson a tanács nem tudott állást foglalni a Foch-féle intervenció tervvel kapcsolatban, így az intervenció megindítása késlekedett.⁸⁰ Miközben a konferencia magyarelles intervenció előkészít-

tésével volt elfoglalva, a magyar Vörös Hadsereg július 20-án támadást indított a román csapatok ellen, hogy elfoglalja a konferencia által kijelölt magyar területeket.

A magyarok támadása a románok ellen Prága számára jó ürrügy lett volna a csehszlovák támadás megindítására. Prágából szinte naponta érkeztek táviratok Benešhez Párizsba, hogy lépjen fel az intervenció megindítása érdekében.⁸¹ Vlastimil Tusař – Csehszlovákia új miniszterelnöke –, július 29-i levelében arra hívta fel Beneš figyelmét, hogy ha a románok szállják meg Budapestet, minden anyagi javat zsákmányul ejtenek.⁸² Beneš maga is nagy figyelmet szentelt a kérdésnek, az alábbiakat írta július 29-én Foch marsallnak: „A csehszlovák hadsereg kész megindítani offenzíváját a magyarok ellen. Nyomban megindulhatna, be nem várva a konferencia döntését. Csak a konferencia általános politikájára való tekintettel vannak megfontolásaim.”⁸³ Levele további részében Beneš rámutatott arra, hogy az antant még politikai tárgyalásokat folytat a magyar szociáldemokratákkal, és ha ily módon sem sikerül a proletárhatalom megdöntése, akkor jönnek számításba a románok és a csehszlovákok. Véleménye szerint a románok egyedül nem mernek Budapestre támadni, már a békekonferencia miatt sem. Viszont ha a románok Budapest ellen vonulnak, akkor neki sincs kifogása, hogy a csehszlovák hadsereg is ezt tegye. Egyelőre még várni kell, mivel az idő előtti intervenció kedvezőtlenül befolyásolná Csehszlovákia helyzetét a békekonferencián.

Közben Klofáč hadügyminiszter mindent megtett az intervenció előkészítése érdekében.⁸⁴ Ez idő alatt Magyarországon is döntő események történtek, július 31-én lemondott a Forradalmi Kormányzó Tanács, majd augusztus 1-jén hivatalosan megalakult a szakszervezeti kormány. Augusztus 3-án a román csapatok bevonultak Budapestre. Ebben a helyzetben a csehszlovák hadsereg nagy sietséggel elfoglalta a salgótarjáni szénmedencét, s meg akarta szállni Nyugat-Magyarországot s más területeket. Előrenyomulásukat azonban az antant és a román hadsereg parancsnoksága ellenállása miatt kénytelenek voltak leállítani, sőt, Salgótarjánt ki kellett üríteniük. Így végződött az utolsó csehszlovák kísérlet, mellyel Beneš és politikustársai megpróbálták a békekonferencia által meghúzott szlovák–magyar határvonalat megváltoztatni. Jellemző momentum, hogy Beneš Csehszlovákia hűségére hivatkozva arra kérte Clemenceau-t, tegye lehetővé, hogy az osztzkodás során Csehszlovákia is megkapja részét a háborús zsákmányból, amelyhez a románok Budapest megszállásával hozzájutottak.⁸⁵

JEGYZETEK

1. Az angol béke-előkészületekről átfogó képet ad Arday Lajos: *Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919* (Budapest, Magvető Kiadó, 1990, 128–133. p.) c. műve.
2. A hét füzetet az angol külügyminisztérium 1920-ban nyilvánosságra hozta, a füzetek nyomtatásban megjelentek és eljutottak a fontosabb szakkönyvtárakba (lásd Prothero, G. W. (ed.): *Peace Handbooks*. London, Great Britain Foreign Office, Historical Section, 1920), jelen tanulmányhoz ezen kiadványokat használtuk fel.
3. Arday i. m. 129.
4. Prothero: i. m. 3. köt. 16. p.
5. Prothero: i. m. 3. köt. 6–7. p.
6. Prothero: i. m. 3. köt. 47–48. p.

7. Prothero: i. m. 3. köt. 23–24., 47. p.
8. Arday: i. m. 131. p.
9. Arday: i. m. 123–124. p.
10. Laurence Emerson Gelfand amerikai történész önálló kötetet szentelt a témának (*The Inquiry. American Preparation for Peace 1917–1919*. New Haven, Yale University Press, 1963).
11. Charles Seymour tevékenységéről lásd emlékiratait (*The Intimate Papers of Colonel House. Arranged as a narrative by Ch. Seymour*. Vol. 1–2. Boston and New York. 1926–1928).
12. Gelfand: i. m. 202–206. p.
13. A francia dokumentumot ismerteti Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1984, 57–58. p.
14. Idézi Ormos i. m. 57–58. p.
15. Uo.
16. L. Nagy Zsuzsa: Itália és Magyarország a párizsi békekonferencia idején. In Romsics Ignác (szerk.): *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1995, 83–84. p.
17. Erről bővebben lásd L. Nagy Zsuzsa: Az olasz érdekek és Magyarország. *Történelmi Szemle*, 7. évf. (1965) 2–3. sz.; továbbá René Albrecht-Carrié: *Italy at the Paris Peace Conference*. New York, Columbia University Press, 1938.
18. L. Nagy Zsuzsa: *Itália és...* 85. p.
19. Harold Nicholson: *Peacemaking 1919*. London, Constable, 1945, 272. p.
20. Csehszlovákia határainak megszületéséről az angolszász szakirodalomban két fontos feldolgozás született. Perman, Dagmar: *The shaping of the czechoslovak state*. Leyden, EJ Brill, 1962 (a csehszlovák–magyar határ meghúzásáról lásd 121–155., 213–227. oldalakat); ill. Strickland, Roscoe Lee Jr.: *Czechoslovakia at the Paris peace conference*. PhD-disertation. Minneapolis, 1958.
21. A február 27-i ülés jegyzőkönyvét lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999, 154–158. p.
22. Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.) 157. p.
23. Nicholson: i. m. 273. p.
24. A március 3-i ülés jegyzőkönyvét lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.) 165–170. p.
25. Nicholson: i. m. 273–280. p.
26. A március 4-i ülés jegyzőkönyvét lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.) 165–170. p.
27. Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.) 171–172. p.
28. A március 5-i ülés jegyzőkönyvét lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.) 172–176. p.
29. A március 7-i ülés jegyzőkönyvét lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.) 177–182. p.
30. A március 8-i ülés jegyzőkönyvét lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.) 184–186. p.
31. A vasútvonalak szerepéről a határok meghúzásában lásd Palotás Zoltán: *A trianoni határok*. Budapest, Interedition, 1990, 37–57. p.; továbbá Majdán János: A vasutak szerepe a határ kialakulásában. In Pásztor Cecília (szerk.): *„...ahol a határ elvált”. Trianon és következményei a Kárpát-medencében*. Balassagyarmat–Várpalota, 2002. /Kárpátia könyvek./
32. Hronský, Marian: A második demarkációs vonal, valamint az 1919. június 12-ei szlovák–magyar végleges határ a cseh–szlovák javaslatok és követelések tükrében. In Pásztor Cecília (szerk.): *„...ahol a határ elvált”. Trianon és következményei a Kárpát-medencében*. Balassagyarmat–Várpalota, 2002, 195. p. /Kárpátia könyvek./
33. Nicholson i. m. 283. p.
34. Hronský, Marian: *Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920*. Bratislava, Národné literárne centrum, 1998, 215–216. p.

35. Klofáč memorandumát ismerteti Boros Ferenc: *Magyar–csehszlovák kapcsolatok 1918–1921-ben*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1970, 69. p.
36. Ormos i. m. 200. p.; Hronský: i. m. 160–161. p.
37. Foch szerepéről lásd még Perman i. m. 215. p.
38. Ormos: i. m. 200–201. old.
39. Boros: i. m. 70. p.
40. A levelet teljes terjedelmében lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.): i. m. 222–224. p.
41. Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.): i. m. 222. p.
42. A *Times*-cikket ismerteti Arday: i. m. 193–194. p.
43. Idézi Arday: i. m. 189–192. p.
44. Idézi Arday: i. m. 188. p.
45. A „Négy Nagy” március 29-i tanácskozásának jegyzőkönyvét magyarul lásd Litván György (szerk.): *Trianon felé*. Budapest, MTA Történelemtudományi Intézete, 1998, 19–21. p.
46. A „Négy Nagy” március 31-i tanácskozásának jegyzőkönyvét magyarul lásd Litván (szerk.) i. m. 21–26. p.
47. Smuts tábornok missziójáról a feldolgozások közül fontos megemlítenünk Ormos: i. m. 227–237. p.; továbbá Arday: i. m. 197–210. p.; Deák, Francis: *Hungary at the Paris Peace Conference*. New York, Howard Ferting, 1972, 65., 431–433. p.
A Smuts-misszió dokumentumait lásd Karsai Elek: *Iratok a Smuts-misszió történetéhez. Levéltári Közlemények*, 38. évf. (1967) 2. sz. 238–242. p.; továbbá a *Jegyzékváltás Smuts tábornok és a tanácskormány között* című dokumentumot közli Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.): i. m. 274–275. p.
48. Deák, Francis: i. m. 431–433. p.
49. Lloyd George: *The truth about the peace treaties*. 2. kötet. London, 1938, 941. p.
50. Ormos: i. m. 202. p.; Deák, Francis: i. m. 65–66. p.
51. A május 5-i ülés jegyzőkönyvét lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.): 283–286. p.
52. Nicholson: i. m. 360. p.
53. Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.): i. m. 283. p.
54. Šolle, Zdeněk: *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919*. 2. zv. Praha, Archiv Akademie ved ČR, 1993, 39. dok. 218–220. p.
55. Az ún. második demarkációs vonalról: bővebben lásd Hronský: *A második demarkációs... 197–198. p.*
56. Ormos: i. m. 220–221. p.
57. A hadieseményekről lásd Breit József: *A magyarországi 1918–19 évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története*. Budapest, Grill, 1929; továbbá Král, Václav: *A csehszlovák burzsoázia intervenciós háborúja a Magyar Tanácsköztársaság ellen*. Bratislava, 1956. Megjegyzésképp felhívjuk a figyelmet, hogy Král nyelvezete erősen elavult.
58. Král: i. m. 96. p.
59. A Legfelsőbb Tanács üléseinek jegyzőkönyveit lásd *Paper relating to the relations of United States 1919 the Paris Peace Conference*. Vol. 1–12. Washington, Government Printing Office, 1942–1947 (a továbbiakban *PPC*). A június 7-i ülésének jegyzőkönyvét lásd 6. köt. 240–251. p.
60. Az üzenetet lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.): i. m. 297–298. p.
61. Kun Béla táviratát lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.): i. m. 298–299. p.
62. A Legfelsőbb Tanács június 9-i ülésének jegyzőkönyvét lásd *PPC* 6. köt. 254–258. p.
63. *PPC* 6. köt. 258. p.
64. A Legfelsőbb Tanács június 10-i ülésének jegyzőkönyvét lásd *PPC* 6. köt. 281–289., 320–325. p.
65. Beneš ezen állításával összecseng Masaryk 1919. április 7-én írt levele, mely szerint Foch volt az aki megállapította a demarkációs vonalat lásd Šolle: i. m. 214–217. p. 38. dok.
66. *PPC* 4. köt. 803–814. p.
67. *PPC* 4. köt. 821–826. p.

68. *PPC* 6. köt. 411–412. p.
69. Kun Béla június 16-i táviratát lásd Ormos Mária–Ádám Mária (szerk.): i. m. 305–306. p.
70. Ormos: i. m. 307. p.
71. *PPC* 6. köt. 513. p.
72. *PPC* 6. köt. 550., 552–556. p.
73. *PPC* 6. köt. 706–707. p.
74. Ormos: i. m. 309. p.
75. *PPC* 7. köt. 220–228. p.
76. *PPC* 7. köt. 59–61. p.
77. *PPC* 7. köt. 103–108. p.
78. Kral: i. m. 268–269. p.
79. *PPC* 7. köt. 178–179. p.
80. *PPC* 7. köt. 198–200. p.
81. Boros: i. m. 90. p.
82. Uo.
83. Idézi Boros: i. m. 91. p.
84. A részletekről lásd Boros: i. m. 91–92. p.
85. Kral: i. m. 279. p.

LÁSZLÓ GULYÁS

THE ISSUE OF THE HUNGARIAN–SLOVAK BORDER AT THE VERSAILLES PEACE CONFERENCE
(PART 2)

DISCUSSIONS ON THE CZECHOSLOVAK TERRITORIAL CLAIMS

At the Versailles Conference the Supreme Council established a committee for the examination of Czechoslovak territorial claims. During the discussion of the Czechoslovak territorial claims a very sharp debate emerged concerning the Czechoslovak-Hungarian border, mainly in connection to the Csallóköz. Beneš referring to the situation of railway lines and the importance of the Duna pier intended to define the border of the two countries more to the south from the present border. Although the final declaration of the decision was strongly hindered by the Béla Kun-like take-over in 21st March in Hungary.

The Béla Kun-like power take-over on 21st March 1919 enable another new opportunity for Beneš to oppose to the decision of the committee. The declaration of the Soviet Republic provided a perfect opportunity for the Czechoslovak politicians that under cover of the fight against Bolshevism to pull another new territories from Hungary. Beneš beside the diplomatic channels used his old well-proven gun, the press. The native political partners of Beneš reached again for the tool of fait accompli, on 20th March they passed a resolution that if it is necessary, the new demarkation line requested by them is to be occupied by gun. After the Romanians on 16th April began intervention against Hungary without any antant request, the Czechoslovak government decided that without French invitation, it starts the attack. Although at the territory of Salgótarján they faced sharp resistance. The Hungarian troops went into offensive, the so-called North Campaign of the Red Army was set in consequence of which the Czechoslovak units were forced back behind the demarkation line.

Despite the expectations Béla Kun's government seemed to be ready for any discussions concerning a peaceful arrangement. Béla Kun's answer cancelled the legal bases of a concentrated army attack. The Supreme Council on 12th June accepted the Czechoslovak-Hungarian borderline proposed by the Council